

De Westersingel en omgeving: archeologische resten

Het plangebied Westersingel heeft een boeiende geschiedenis die teruggaat tot de middeleeuwen of zelfs nog eerder, en waarvan nog veel archeologische resten in de grond zitten. Sommige van die resten zijn al eerder opgegraven en andere zijn dankzij oude kaarten nauwkeurig bekend of in de grond te voorspellen.

De archeologische waarden zijn vastgelegd in het bestemmingsplan Binnenstad. Archeologische resten mogen niet beschadigd of verwijderd worden zonder dat er eerst grondig onderzoek naar wordt gedaan. Bij nieuwe bouwplannen moet er ook gekeken worden of archeologische resten op hun plaats ('in situ') bewaard kunnen blijven, bijvoorbeeld door aanpassingen in de bouwontwerpen. De "Vestingvisie" die enige jaren terug door de Raad werd vastgesteld, gaat nog een stapje verder. Volgens dit beleidsstuk mogen archeologische resten van het vestingverleden helemaal niet vernietigd worden en moet juist geprobeerd worden om ze in de openbare ruimte weer zichtbaar te maken. Het gaat vooral om muren van de vesting van Menno van Coehoorn en om oudere stadsmuren en stadspoorten.

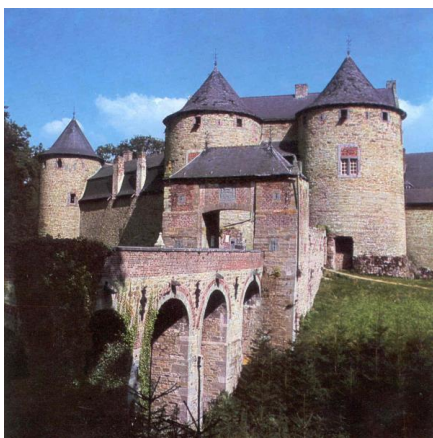
De Westersingel vormt de scheiding tussen de middeleeuwse stad met haar cirkelvormige omwalling uit de periode 1330-1350 en de havenbuurt. Oorspronkelijk lag hier de stadsgracht. Omdat de havenbuurt economisch belangrijk was, werd deze vanaf 1488 ook omwald. De Lievevrouwpoort kreeg een andere functie (gevangenis) en de gracht werd gedempt. Daarna groeide de bebouwing van de Rijkbuurtstraat tot tegen de poort. De volledig ingebouwde poort kwam vanaf 1970 weer helemaal vrij te staan bij de aanleg van de Westersingel en de kaalslag van de omgeving.

In het plangebied zijn vijf delen te onderscheiden:

- 1) de Gevangendoort
- 2) de Westersingel tussen Van Konijnenburgweg en Moeregrebstraat
- 3) de Stoelemat
- 4) de Koepelplaats (parkeerterrein einde Koepelstraat)
- 5) de voormalige brandweerkazerne

1) Gevangendoort

De stadspoort had oorspronkelijk een **voorpoort**, een rechthoekige aanbouw aan de kant van de Westersingel, die half in de helling van de gracht stond. Deze wordt ook wel 'barbacane' genoemd. Hij diende als extra beveiliging om de poort te bewaken. Hij was 12 x 7,80 meter groot. Aan de kant van de Rijkbuurtstraat was een kleine **brug** van 5,50 x 7,80 meter.

Impressie van een vergelijkbare barbacane bij een kasteel in België.

Projectie van de opgegraven resten uit 1970

Omdat de Gevangenpoort na 1500 geen verdedigende taak meer had, besloot men om de gracht ter plaatse te dempen. Een eeuw later werd ook de barbacane gesloopt.

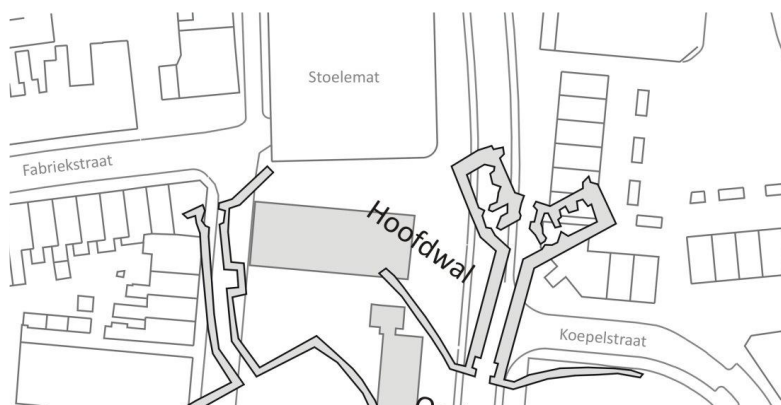
Bij de aanleg van de Westersingel in 1970 kwamen de resten van de barbacane en de brug weer tevoorschijn. Ze lagen dicht onder het oppervlak. Ze waren van baksteen en aan de buitenkant met witte natuursteen bekleed. Helaas zijn de resten van de brug door de aanleg van het riool in 1970 flink beschadigd. Dat bleek in 2005 toen de riolen werden vernieuwd.

Desondanks is het mogelijk om de resten weer in het zicht te brengen en zelfs de brug, die tot de overkant van de straat reikt, weer beloopbaar te maken.

2) De Westersingel tussen Van Konijnenburgweg en Moeregrebstraat

Onder de straat liggen archeologische resten uit verschillende perioden. Veel resten zijn in 1970 opgeruimd bij de aanleg van de straat maar diepere resten zijn nog bewaard. In de gracht naast de Gevangenpoort ligt een enorme **stort van aardewerk** uit de periode 1500-1525. Dat komt omdat in de Rijkebuurtstraat een bedrijf was gevestigd, dat aardewerken kannen uit het Rijnland opkocht en in Bergen op Zoom selecteerde voor de verkoop. Alles wat niet deugde of gebroken was, werd in de gracht gegoid (want die moest toch gedempt worden). In 1970 en 2005 is deze stortlaag gevonden en er ligt waarschijnlijk nog héél veel, vanaf een diepte van ongeveer 1,50 meter onder de straat.

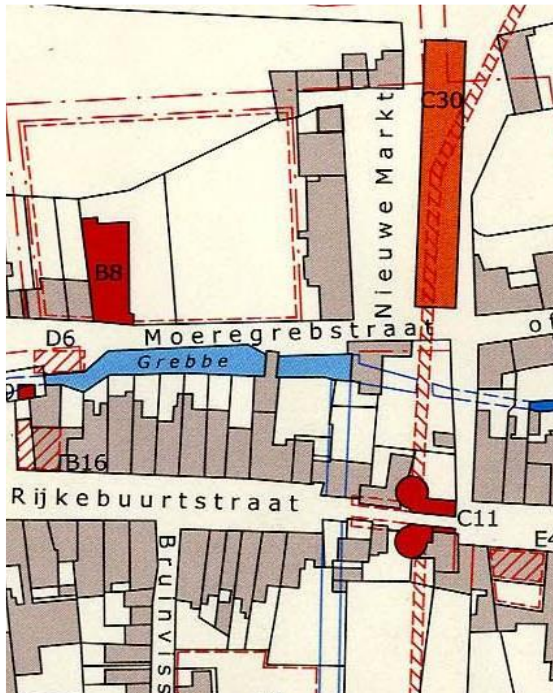
Ten zuiden van de Stoelemat ligt onder de straat het restant van het **kruithuis 'Stoelemat'**. Dat waren twee bomvrije half-ondergrondse ruimtes van ongeveer 10 x 20 meter. Het is gebouwd in 1703, ontploft in 1831, daarna hersteld, en in 1868 afgebroken. Resten ervan liggen waarschijnlijk nog meters diep onder de straat. Er is nooit eerder onderzoek naar gedaan en er zijn ook geen meldingen van muurwerk in 1971.

Het V-vormige gebouw is het kruithuis Stoelemat, geprojecteerd op de huidige bebouwing.

Ter hoogte van de Moeregrebstraat ligt de **Grebbe**. Die takte hier aan op de stadsgracht en lag gedeeltelijk open. Na 1500 zijn er gewelven over gebouwd. Het open gedeelte van de Moeregrebstraat, tot aan het hart van de Westersingel, is in 1953 met betonplaten overdekt. Het andere gedeelte onder de Westersingel werd in 1970 half gesloopt en met een betonnen bak afgesloten.

Tussen de Gevangenpoort en de Moeregrebstraat liggen ook nog resten van de **stadsmuur** uit 1330-1350. In 1971 zijn daarvan enkele funderingen gevonden. De muur had waarschijnlijk een uitbouw bij de Grebbe, omdat daar de Grebbe onder de muur doorliep. Het is niet precies bekend wat er in 1971 van vernield werd.

Reconstructie van de kruising stadsmuur-Grebbe ten noorden van de Gevangenpoort

3) De Stoelemat

De Stoelemat is gebouwd op de plaats waar vroeger de **achtererven** van de huizen aan de Rijkebuurtstraat en de Bruinevisstraat waren. In de periode 1516-1523 stond er het **Sint Jansgasthuis**, speciaal bedoeld voor het gepensioneerde personeel van de markies. Op het terrein waren ook de bovengenoemde kooplieden van Duits aardewerk gevestigd. En aan de uiterste zuidkant van de Stoelemat lag de **stadswal** uit 1488-1500. In de 19de eeuw stond er het Aloysiuspatroonaat. Er is hier nooit eerder archeologisch onderzoek uitgevoerd en gelet op de lichte funderingen van de evenementenhal, zal er waarschijnlijk nog veel in de grond zitten. Bij eventuele nieuwbouw is de ontwikkelaar verplicht tot het laten doen van archeologisch onderzoek.

4) De Koepelplaats

Dit parkeerterreintje is een overblijfsel van de sloop van de Stoelematstraat in 1970. Volgens de reconstructies lag het westelijke deel van het parkeerterrein in de voormalige **stadsgracht** en het oostelijk deel onder de stadswal uit circa 1275, met resten van de **stadsmuur met muurtoren** (halfronde uitbouw) die tegen de wal stond.

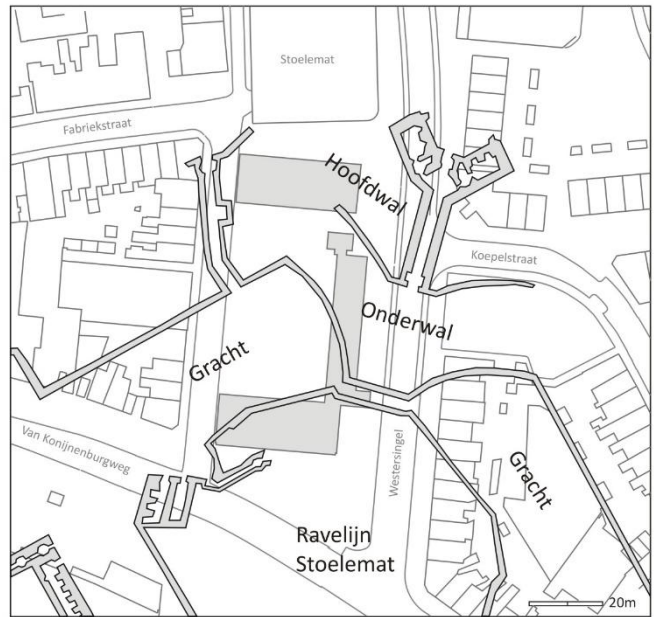
5) Terrein voormalige brandweerkazerne

Bij de afbraak van de kazerne in 2014 werden muren van de vestingwerken gevonden en onderzocht. In 2017 werd nog aanvullend een onderzoek door middel van boringen uitgevoerd. Het grote terrein werd in beslag genomen door het **ravelijn Stoelemat**, aangelegd in 1700 naar ontwerp van Menno van Coehoorn. Het onderzoek wijst uit dat de muren van het ravelijn ongeveer 2 tot 3 meter diep liggen. De bovenkant werd in 1870 gesloopt bij de ontmanteling van de vesting. In het zuidwesten had het ravelijn een ingang naar een ondergrondse **kanonkamer** (zoals in het nog bestaande ravelijn). Die kamer ligt diep onder de Van Konijnenburgweg en is daar misschien nog grotendeels intact. Er is thans nog aanvullend archeologisch onderzoek nodig om te zien hoeveel er bewaard is gebleven.

De muren onder het terrein vormen geen belemmering voor de bouw van een parkeergarage, mits die half-ondergronds wordt gebouwd. Voor de eventuele ingang naar de kanonkamer is dat nog niet zeker.

Een van de muren onder de brandweerkazerne

Muren van de vesting, geprojecteerd op de huidige situatie.